

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА
ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ ЖИЗЗАХ
ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ

**“ЎЗБЕК ФИЛОЛОГИЯСИНИНГ
ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ ВА УНИ
ЎҚИТИШ МЕТОДИКАСИ
МУАММОЛАРИ”**

**МАВЗУСИДАГИ ХАЛҚАРО ИЛМИЙ – АМАЛИЙ
КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛАРИ**

Тошкент
“VNESHINVESTROM”
2022

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ
АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ ЖИЗЗАХ ДАВЛАТ
ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ**

**Филология фанлари доктори, профессор, милиция майори,
ДОНИЯРОВА ШОИРА ХУРСАНДОВНА
таваллудининг 55 йиллиги муносабати билан унинг ёрқин
хотирасига бағишланган**

**“ЎЗБЕК ФИЛОЛОГИЯСИНИНГ ДОЛЗАРБ
МАСАЛАЛАРИ ВА УНИ ЎҚИТИШ
МЕТОДИКАСИ МУАММОЛАРИ”**

**мавзусидаги Халқаро илмий – амалий конференция материаллари
(2022 йил 29 апрель)**

**Тошкент
“VNESHINVESTROM”
2022**

Zobitning harbiy topshiriqni qat'iy bajarishida ko'rinadi. Unga yurtimizning sharqiy chegarasidagi tog'li hududlaridagi qurollangan yod unsurlarni topib, yo'q qilish vazifasi topshiriladi va uni otryad boshlig'i etib tayinlashadi. Shundan boshlab uning qalbini burchi, vazifasining yuki qiynay boshlaydi. Birinchidan, qaltis yo'l tutib askarlarini halokatga yo'liqtirib qo'yish bo'lsa, ikkinchi tomondan hali Vatani uchun biror ish qilmasdan turib halok bo'lishni istamas edi. Askarlar oldidagi burchi tufayli tunda yorug'lik taralayotgan tomonga o'zi boradi, kulbani bitta o'zi tekshiradi. Sababi, hali aniqlanmagan xatarli joyga borib askarlarining jonini xatarga qo'yishni xohlamaydi. Kulbaga borib, Akbar bilan bo'lgan suhbat uni juda ta'sirlantiradi, xatar yo'qligiga amin bo'ladi va bu voqea butun umr qalbida qoladi. Shundan so'ng u qayerdagi tunda shu'la ko'rsa qaysi bir yurtiga fidoyi-sodiq inson o'z halovatidan kechib, o'z kasb-kori bilan mashg'ul bo'lib mehnat qilmoqda deb o'ylab qoladi. Ularga kuch berayotgan, mehnat qilishga undayotgan kuch burchiga, kasbiga sodiqlik bo'lsa ajab emas. Hikoyadan anglashilgan xulosada ham shunday edi aslida.

Ushbu hikoyalarda yozuvchi qahramolar orqali o'zbek xalqining xarakteri, milliy ruhini ochib beradi. O'zbek xalqining naqadar mard va jasur, sodiq va vatanparvar, burchiga sodiq insonlar ekanligini ko'rsatib beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Falsafa qomusiy lug'at. "Sharq" nashriyoti, Toshkent-2004.
2. Luqmon Bo'rixon. "Xizr ko'rgan yigit". "Sharq" nashriyoti, Toshkent-2007.
3. Luqmon Bo'rixon, "Tun qaridagi shu'la", "Sharq" nashriyoti, Toshkent-2012.

“МЕЪРОЖ” ТАСВИРИДА ҚУРЪОНИЙ ОЯТЛАРИНИНГ БАДИИЙ ТАЛҚИНЛАРИ

Ражабова Маърифат Бақоевна, БухДУ доценти
Иботова Мадина Отабековна
БухДУ магистранти

Маълумки, шарқ мусулмон адабиётида меърож тасвири асосий мавзулардан бири бўлиб келган. Ўзбек мумтоз адабиётида ҳам мазкур мавзуда қатор асарлар яратилган. Ижод аҳллари меърож воқеасига мурожаат қилар эканлар, бу билан мавжуд анъанани давом эттиришлари билан бирга, ислом дининг асосчиси Расули Акрамга бўлган меҳр – муҳаббатларини ҳам бадий ифода қилганлар.

Таъкидлаш керакки, Қуръони карим ва Ҳадиси шариф мумтоз абиётимизнинг асосий сарчашмаси ҳисобланади. Меърож мавзусининг бадий талқинида ҳам ижодкорлар қуръоний оятларга таянганлар. Шу боис, меърож тасвирига бағишланган асарларда иқтибос шаклида оятларга тез-тез дуч келамиз. Фикримизни улуғ шоир Алишер Навоий лирик мероси мисолида асослашга ҳаракат қиламиз. Жумладан, “Ҳайрат ул-аброр” достонининг наът бобларида илоҳий манбага мурожаатнинг ўзига хос шаклларида дуч келамиз. Жумладан, XI бобнинг насрий сарлавҳасининг

илоҳий манбага асосланганини кўришимиз мумкин: “Меърож кечаси таърифидаким, каримаи: **“Субҳоналлазий асро”** анга мусаддақ дурур ва **“би-абдиҳи лайлан минал-масжидил ҳароми илал масжидил-ақсо”** анинг субутига икки гувоҳи содиқ” [3.41].

Келтирилган насрий сарлавҳанинг икки ўринда Қуръон ояти келтирилган. Айтиш мумкинки, мазкур оят орқали Аллоҳнинг улуғ қудрат эгаси эканлигига ишора қилиниши билан бирган, Меърож воқеасининг содир бўлиши ҳам У зотнинг измида эканлигини таъкидланган. Қуръони каримнинг “Исро” сурасининг 1-оятида шундай ёзилади: “Ўз бандасини кечаси Масжидул Ҳаромдан атрофини баракали қилганимиз Масжид ул- Ақсога оят-мўъжизаларимизни кўрсатиш учун сайр қилдирган зот пок бўлди. Албатта, У эшитгувчи ва кўргувчи зотдир.” Оятдаги “Ўз бандаси” деганда пайғабаримиз Муҳаммад Мустафо (с.а.в) назарда тутилган.

“Фарҳод ва Ширин” дostonнинг наът боби сарлавҳасида ҳам қуръоний оятларга ишора қилувчи иқтибослар келтирилганини кузатишимиз мумкин: “Ул куёш рухсори васфидаким, тун киби гису куёшига соя солди ва **Вашшамс** била **Валлайл** сурасини анинг юз куёши била зулфи тунига ўхшатилғонидин ҳар бири бир бийик поя олди, агарчи ул куёшқа соя йўқ эрди ва ул кечага манзил куёш устида- ўқ эрди. **«Ва саллалалоҳу ало шамси жамолиҳи ва зилли камолиҳи»**[4.17].

Биргина сарлавҳада Қуръони каримнинг “Шамс” сураси 1-ояти (Куёш билан ва унинг зиёси билан қасам) ҳамда “Лайл” сурасининг 1-ояти (Туннинг қошлаб келаётган пайти билан қасам) оятларидан иқтибос шаклида фойдаланилган. Худди шундай ишораларни қуйидаги насрий сарлавҳада ҳам кузатишимиз мумкин: Ул шаҳсувор васфидаким, қаронғу тунда тийра хокдондин Буроқи барқваш узра чиққони **«Миназ-зулумоти илан-нур»** дин мухбир эрди, балки ул покибнинг пок зоти остидағи пок оти, била **«нурин ало нур»** дин хабар берди ва бу нурлар малакут шабистонини мунаввар ва малак бўстони расаҳки сипехри азҳар қилди”.

Насрий сарлавҳада “ул шаҳсувор” яъни Расули Акрамнинг меърожга кўтарилишлари улуғ бир мўъжиза эканлигини таъкидлаш билан бирга, У зотнинг ўз бандаларини зулматдан нурга чиқариши учун яъни ҳидоятга бошлаш учун танланган пайғамбар эканлигига ишора Қуръон сураларидан олинган иқтибослар орқали асосланган. Бу таъкидларни “Ҳадид” сурасидаги 9-ояти каримасида “У зот Ўз бандасига сизларни зулматлардан **нурга чиқариш учун** равшан оятларни туширадир. Ва, албатта, Аллоҳ сизларга шафқатли ва раҳмлидир” ҳамда “Нур” сураси **“(Бу) нур устига нурдир.** Аллоҳ хоҳлаган одамни Ўз нурига ҳидоят қилур” 35-оятида ўқиймиз.

Насрий сарлавҳалар билан бирга дoston байтлари маъзига ҳам иқтибос шаклидаги Қуръоний оятлар келтирилганлиги кузатилади. Масалан, “Фарҳод ва Ширин” дostonидан ўқиймиз:

Сурургач **«Мотағо»** туфроғин ул боғ,
Чекилди наргисига куҳли **«МОЗОҒ»** [4.21].

“**Мотағо**” (“Мотағо” - «Бўйин тобламади» ёки “ўзини силжитмади” ҳамда “**Мозоғ**” – “Нажм” сурасининг 17-оятидан – “Мазағол басору ва маа тоғо” (Пайғамбарнинг) кўзи (четга) оғгани ҳам йўқ, ўз ҳаддидан ошгани ҳам йўқ) оятларига дахл қилинган. Мазкур оятлар орқали Расули Акрамнинг юксак ахлоқ эгаси эканлиги таъкидланган.

Анга бу сурма бўлғоч қурратул-айн,

Насиб ўлди мақоми «**қоба қавсайн**».

Насрий баёни: Бу сурма унинг учун кўзининг оқу қораси бўлиб, шу туфайли унга «**қоба қавсайн**» маъносидаги мақом насиб бўлди.

Меърожга бағишланган тасвирларда «**қоба қавсайн**» иқтибосига кўп мурожаат қилинади. Мазкур иқтибос “Нажм” сурасининг “Фа кана қоба қавсайни ав адно” яъни Бас, (Мухаммадга) икки камон оралиғидек ёки (ундан ҳам) яқинроқ бўлди” 9-оятидан олинган. Мазкур оятда Мухаммад (с.а.в)нинг меърожга кўратилганларида у зот билан Аллоҳ ўртасидаги масофа “икки камон” (ёй) яъни икки қош орасидаги масофачалик яқин эканлиги таъкидланган. Албатта, бу инсоният эришган энг улуғ мақом ҳисобланади.

Мазкур иқтибос меърож тасвирига бағишланган ғазаллар таркибида ҳам кўп қўлланган:

Зиҳи жавлонгаҳинг афлок уза майдони «**ав адно**»,

Буроқингга тўкуз гунбаз бу тўккуз гунбази хазро [1.32].

Ёки

Қошингга **қоба қавсайн** оятидин йўқ нима аляқ,

Сочингга йўқ саводи лайлатул меърождин ашбах [2.479].

Хулоса қилиб айтганда, А. Навоий куръоний оятларга ишоралар орқали, биринчидан, шеър табарруклигини оширган бўлса, иккинчи, ўз қарашларини диний манбалар орқали асослашга, ифодаланаётган мазмунни янада кучайтиришга эришган.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Навоий Алишер. Бадоеъ ул-бидоя. МАТ. XX жилдлик. I жилд.– Т.: Фан, 1987.
2. Навоий Алишер. Наводир ун-нихоя. МАТ. XX жилдлик. II жилд .– Т.: Фан, 1987.
3. Навоий Алишер. Ҳайрат ул - аброр. МАТ. XX жилдлик. VII жилд. –Т.: Фан, 1990.
4. Навоий Алишер. Фарҳод ва Ширин. МАТ. XX жилдлик. VIII жилд. – Т.: Фан, 1991.
5. Ражабова М. А. Навоий ижодида қушлар ва ҳайвонлар образининг халқона асосларда ифодаланиши //Центр научных публикаций (buxdu. uz). – 2021. – Т. 6. – №. 6.
6. Ражабова М. Навоий муаммоларининг бадиий тақомилида фольклорнинг таъсири //Центр научных публикаций (buxdu. uz). – 2021. – Т. 6. – №. 6.

7. Rajabova M. A. Навоийнинг " Фарҳод ва Ширин" достонида фарзандсизлик мотиви // Центр научных публикаций (buxdu. uz). – 2021. – Т. – №. 6.
8. Rajabova M. Алишер навоий ижодиётида телбаликнинг мотивлаштирилиши // Центр научных публикаций (buxdu. uz). – 2021. – Т. 4. – №. 4.

UMUMBASHARIY SIYMO

*Shukurov Hasan Nazarovich,
JDPI magistrani*

Navoiy ijodiy takomili ikkinchi bosqichining tayanch ustuni - shoirning shoh asari «Xamsa» desak yanglishmaymiz. 888 (1483)-yildan Alisher Navoiy o‘zining eng buyuk asari «Xamsa» turkumini yozishga kirishadi va uni 890 (1485)-yilda tugallaydi. Besh dostonni o‘z ichiga olgan bu ulkan badiiy qomus 50 ming misradan oshiq bo‘lib, Navoiyning barcha she‘riy merosining deyarli yarmini tashkil qiladi. Ammo gap hajmda emas. «Xamsa» Alisher Navoiy ijodining qalbidir. Buyuk bobokolonimiz o‘zi tuzgan birinchi devoni «Badoyi’ ul-bidoya» bilanoq turkiy tildagi she‘riyatni arab va fors mumtoz adabiyotining eng peshqadam namunalari darajasiga olib chiqqan edi. Ammo bu ishlar barchasi «Xamsa»ning debochasi edi, xolos. (1480) Agar turkiy «Xamsa» yozilmasa, nafaqat bizning, turkiy xalqlarning adabiyoti, ma‘naviyati, balki butun islom mintaqa ma‘naviyati bugungi yaxlitligi, bugungi tugalligiga ega bo‘lmas edi, deb bemalol aytish mumkin. Alisher Navoiydek asliy oshiqning dunyoga kelishi, unga berilgan ulug‘ iste‘dodning mohiyati «Xamsa» uchundir, bu buyuk ijodkor merosining avvali ham, oxiri ham «Xamsa» tufaylidir .

Alisher Navoiyning “Saddi Iskandariy” asari voqealari dono va odil shoh Iskandarning atrofida sodir bo‘ladi va har bir syujet u bilan chambarchas bog‘liqdir. Asar bosh qahramoni Rumlik Iskandarning dastlabgi tasviri o‘n sakkiz-o‘n to‘qqiz yoshlardagi yigitdir. U jismonan baquvvat, yuzlari sermulohaza, jiddiy, nigohiga ko‘pchilik dosh bera olmaydigan darajada salobatli va o‘z navbatida oqko‘ngil shoh hamdir. Navoiy yaratgan qahramon o‘zining asosiy qiyofasi, yetakchi fazilatlari, xususan, insonparvarligi, sulhparvarligi, elsevarligi, ilmsevarligi, donishmandligi bilan Nizomiy va Xisrav Dehlaviylar dostonlaridagi Iskandarga yaqin tursa ham, haqiqatparvarligi, adolatpeshaligi, ilmga qiziquvchanligi, amaliy-ilmiy tadqiqotlardagi ishtiroki bilan, ayniqsa ilmiy-fantastik g‘oyalari, obrazlariga ishtiyoqi, xususan, olam dengizlarini tadqiq etish va o‘lchash sohasidagi, suv osti hayotini o‘rganishga bo‘lgan amaliy qiziqishi bilan ajralib turadi. Garchi Iskandar asar boshida o‘z oldiga butun jahonni egallash maqsadini qo‘ygan bo‘lsa-da, doston davomida uning bu fikri o‘zgarib takomillashib boradi.

Asar muqaddimasi Iskandarning otasi Faylaqusning vafoti va yosh shahzodaning xalq bilan mashvarat qilib, so‘ng taxtga o‘tirish voqealaridan

	қўлланган маънавий санъатларда лексик бирликларнинг бадий-эстетик вазифалари	
67.	Abduhamidov Abdulla., Karimova Malika. XX asr o'zbek she'riyatining asosiy xususiyatlari	276
68.	Nazarova Ozoda. Nutq – inson ma'naviyatining ko'zgusi	281
69.	Ашурова Нигора. Замонавий ўзбек адибалари ижодида аёл образи тасвири	283
70.	Muqimova Zohida. O'zbek tilida rang-tus kodlari	286
71.	Абдувахобова Дилдора. Поэтическое наследие Чулпана	291
72.	Norbekova Dilobar. To'ra Sulaymon she'riyatining uslubiy o'ziga xosligi	293
73.	Ahtamova Madina. Asad Dilmurodning "Xilvat" hikoyasida Amur Temur obrazi talqini	295
74.	Aliyeva Sevinch. Luqmon Bo'rixon hikoyalarida burch masalasi	298
75.	Иботова Мадина. "Меърож" тасвирида куръоний оятларининг бадий талқинлари	300
76.	Shukurov Hasan. Umumbashariy siymo	303
77.	Tursunova Dildora. Erkin Vohidov she'riyatida assotsiativ munosabatlarning ifodalanishi	306
78.	Аҳмадова Шохсанам. Комил инсон ғоясининг бадий адабиётда акс этиши масаласи	308
79.	Tursunqulov Nurali. "Murodxon" dostonida sharq falsafasining aks etishi	313
80.	Soliyeva Naima., Usmonova Shahnoza. O'zbek so'zlashuv uslubida qo'llaniladigan ba'zi nutqiy odat birliklarining lisoniy xususiyatlari	317
81.	Rashidova Maftuna., Erkayeva Yulduz. Oliy ta'lim va o'rta maktab darsliklarida "So'z tarkibi" mavzusining umumiy va farqli xususiyatlari	321
82.	Аҳмадова Шохсанам. Юсуф Хос Ҳожиб ижодида зухд ва зоҳидлик	327
83.	Muxidinova Shahnoza. Abduqayum Yo'ldoshning "Bandi" hikoyasida xarakter talqini	331
84.	Zarpullayeva Xadichabonu. O'ktam Usmonov hikoyasida qahramon xakteri masalasi	334
85.	Tursunqulov Nurali. "Murodxon" dostonining qurilishi haqida ba'zi mulohazalar	337
86.	Jaloliddinova Gulnoza. Shukur Xolmirzayevning "Omon ovchining o'limi" hikoyasida tabiat va inson ruhiyatining badiiy talqini	339
87.	Xolbekova Dilrabo. Abdulla Qahhorning "Qo'shchinor chiroqlari" romanida o'xshatishlarning o'ziga xos xususiyatlari	343
88.	Egamova Dilnora. Alisher Navoiy asarlarida ta'lim-tarbiyaga oid so'zlar tadqiqi	345